

ผลกระทบจากสถานการณ์โควิดที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย: การศึกษาทางเลือก คือทางหลักและทางรอดในการจัดระบบ การศึกษาไทยในอนาคต*

Effects of the COVID Situation on Thai Education Management: Alternative Education is the Main Way and the way to Survive Thai Education in the Future

บุญเลี้ยง ทุมทอง¹ และประทวน วันนิจ²

Boonleang Thumthong and Pratoun Vannit

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์²

Surindra Rajabhat University, Thailand

Buriram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: boonleang4848@hotmail.com

บทคัดย่อ

ผลกระทบทางบวกต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานการณ์โควิด-19 พบว่า สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนแผนและเป้าหมายในการจัดการศึกษา มีการปรับปรุงระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ทำให้การจัดการเรียนรู้น่าสนใจยิ่งขึ้นและมีการใช้วิธีการวัดประเมินผลใหม่ๆ มากขึ้น นักเรียนมีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น นักเรียนสามารถลดเวลาความเสี่ยง และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน ส่วนผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาพบว่า เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง เป็นภาระงานและกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอน ครูมีวิตกกังวลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ และผลการเรียนของนักเรียนจะตกต่ำลง

การศึกษาทางเลือกถือเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญมากเป็นพิเศษ โดยให้ความสำคัญกับอายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ ความถนัด ความพร้อม

*ได้รับบทความ: 25 มกราคม 2565; แก้ไขบทความ: 16 สิงหาคม 2565; ตอรับตีพิมพ์: 9 กันยายน 2565

Received: January 25, 2022; Revised: August 16, 2022; Accepted: September 9, 2022

และความสนใจ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม ชุมชนบริบท ภูมิปัญญา องค์ความรู้และศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น ที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ด้วย ผู้เรียนจึงมีโอกาสเรียนตามศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง ถือเป็นแนวทางสำคัญ แนวทางหนึ่งที่เป็นทางออกของปัญหาทางการศึกษาของไทยได้ในอนาคตอันเนื่องมาจากการระบาดของ COVID-19 ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาทั่วโลก

คำสำคัญ: การศึกษาไทย; โควิด-19; การศึกษาทางเลือก; ยุควิถีชีวิตปกติใหม่

Abstract

Positive impact on learning management in the situation of COVID - 19, it was found that educational institutions have changed their plans and goals in educational management. The Internet network system has been improved to be of higher quality. New learning management styles and technologies are used to make learning management more interesting. And new methods of measurement and evaluation are increasingly used. The students spend more time with their families. Students can reduce the time, risk and cost of commuting to school. The negative impact on the learning management system in the educational institutions was found that the internet network and communication are insufficient and the signal is unstable. The quality of teacher learning management declined. It is a workload and affects the time of teaching and learning. Teachers are concerned about the new learning arrangements. And the student's academic performance will decline.

Alternative education is another approach to education that focuses on the learner as a very important aspect. It pays attention to age, gender, race, religion, values, beliefs, aptitudes, readiness and interests, including the environment, community context, wisdom, knowledge and arts and culture in the locality where the learners live. Therefore, learners have the opportunity to truly study according to their own potential. It is one of the important guidelines that can be a solution to Thailand's educational problems in the future due to the COVID-19 outbreak affecting education around the world.

Keywords: Thai education; COVID-19; Alternative education; New normal

1. บทนำ

จากการประชุมคณะรัฐมนตรีของไทย เมื่อวันอังคารที่ 7 เมษายน 2563 มีมติให้เลื่อนเปิดเทอมจากวันที่ 16 พฤษภาคม เป็นวันที่ 1 กรกฎาคม 2563 เนื่องด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่อาจส่งผลกระทบต่อในหลายด้านทั้งต่อตัวเด็ก ผู้ปกครองไปจนถึงครูและโรงเรียน ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ จึงกำหนดแนวนโยบายการจัดการเรียนการสอน ภายใต้สถานการณ์วิกฤตโควิด-19 ตามแนวคิด “การเรียนรู้ นำการศึกษา โรงเรียนอาจหยุดได้ แต่การเรียนรู้หยุดไม่ได้” ในทุกระดับชั้นและทุกประเภทการศึกษาทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา การศึกษาเอกชน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยการศึกษาสำหรับผู้พิการและผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการเตรียมความพร้อมทักษะที่สำคัญในช่วงปิดเทอมให้แก่ผู้เรียน ทั้งภาษาอังกฤษและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น โค้ดดิ้ง (Coding) เป็นต้น แนวนโยบายดังกล่าว มีพื้นฐานการดำเนินการ 6 แนวทางและออกแบบการเรียนการสอนในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยมีรายละเอียดในภาพรวมการดำเนินการพื้นฐาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) ดังนี้ 1) จัดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความปลอดภัยสูงสุดของทุกคนที่เกี่ยวข้อง “การเปิดเทอม” หมายถึง การเรียนที่โรงเรียนหรือการเรียนที่บ้าน ทั้งนี้การตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับผลการประเมินสถานการณ์

อย่างใกล้ชิด 2) อำนวยความสะดวกให้นักเรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนการสอนได้ แม้จะไม่สามารถไปโรงเรียนได้ 3) ใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การเสนอขอช่องดิจิทัล TV จากสำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) ทั้งหมด 17 ช่อง ซึ่ง กสทช. อนุมัติแล้วให้เริ่มออกอากาศเป็นเวลา 6 เดือน ตั้งแต่ 16 พฤษภาคม 2563 เป็นต้นไป หรือจนกว่าจะสามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามปกติ โดยช่องดิจิทัล TV จำนวน 15 ช่อง เป็นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวน 1 ช่อง เป็นของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) และอีก 1 ช่องเป็นของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) โดยให้ออกอากาศแบบความคมชัดปกติ (SD) 4) ตัดสินใจนโยบายต่างๆ บนพื้นฐานของการสำรวจความต้องการ ทั้งจากนักเรียน ครู และโรงเรียน โดยคำนึงถึงการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นที่ตั้ง และกระทรวงศึกษาธิการจะสนับสนุน เครื่องมือและอุปกรณ์ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งมีการปรับตารางเรียนตามความเหมาะสม โดยเวลาที่ชัดเจนจะคำนึงถึงภาระของทุกคนและการได้รับความรู้ครบตามช่วงวัยของเด็ก และ 5) บุคลากรทางการศึกษาทุกท่าน จะได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่อง และทำให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด

จากนโยบายจากส่วนกลางที่เร่งด่วนและไม่ได้มีการกำหนดแผนการดำเนินการล่วงหน้า ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่สามารถเตรียมความ

พร้อมเพื่อปฏิบัติตามนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสื่อสารถึงแนวทางการปฏิบัติไม่มีความชัดเจนระหว่างหน่วยงานนโยบายและหน่วยปฏิบัติส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความสับสนและเข้าใจคลาดเคลื่อน การดำเนินงานไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย ซึ่งขัดกับนโยบายจากส่วนกลางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ “ทดลองเรียน” เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปิดเทอมจริงเท่านั้นหน่วยงานนโยบายไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการใช้นโยบาย มีเพียงนำข้อมูลดังกล่าวเท่าที่มีมาประกอบการตัดสินใจก่อนนำนโยบายประกาศไปปฏิบัติจริง ทำให้ระบบการเรียนในประเทศไทยที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีการปรับตัว (Adaptation) รักษาเสถียรภาพความสมดุล (Equilibrium) เรียกกระบวนการปรับตัวนี้ว่า Homeostasis ซึ่งเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนทั้งในระบบร่างกาย (Physical Systems) และระบบของจิต (Psychological Systems) เพื่อปรับสภาพร่างกายและจิตใจของผู้เรียนให้สามารถอยู่รอดให้ได้ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมของโรคระบาดทั่วประเทศและทั่วโลกที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและมีระยะยาวนานนี้

2. ยุค DIGITAL DISRUPTION ควรจัดการศึกษาอย่างไร

นักการศึกษาหลายคนกังวลในอนาคตอันใกล้เราอาจไม่มีผู้เรียนให้สอน ซึ่งในความเป็นจริงการศึกษาจะไม่หายไปไหน แต่จะเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนตามเวลาเรียนที่กำหนดเท่านั้น แต่อาจเรียนที่บ้านหรือ

สถานที่อื่นๆ ผ่านระบบออนไลน์รูปแบบต่างๆ โดยที่ครูอาจจะเป็นผู้สร้างเนื้อหาขึ้นเองหรือแนะนำแหล่งเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนเป็นการบ้านแล้วเข้ามาอภิปราย หรือฝึกทักษะต่างๆ และมีการโต้ตอบแบบตัวต่อตัวในห้องเรียน เป็นการเรียนแบบกลับทาง (Flipped Classrooms) หรือการเรียนที่ผู้เรียนที่มีศักยภาพต่างกัน จะได้เรียนรู้ด้วยเครื่องมือการศึกษาที่ปรับให้เข้ากับความสามารถของผู้เรียน สำหรับผู้เรียนที่มีศักยภาพสูงกว่า ค่าเฉลี่ยก็อาจได้รับบทเรียนและงานมอบหมายที่ยากขึ้น เพื่อเป็นการท้าทายผู้เรียนให้ได้ค้นคว้าและใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มความสามารถ ในขณะที่ผู้เรียนที่มีศักยภาพต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ก็อาจได้รับบทเรียนและโอกาสมากขึ้น รวมทั้งได้รับแรงเสริมทางด้านบวกจากครู จนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ดังนั้นผู้เรียนจำเป็นต้องมีทักษะแห่งอนาคต และควรมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จริงในการทำงาน เช่น การจัดหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกฝึกประสบการณ์ในอาชีพที่สนใจ เพื่อให้ได้เรียนรู้ได้รับประสบการณ์มองเห็นสภาพปัญหา และเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในอาชีพนั้นๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความหลงใหล หรือต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติม หรือศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังด้วยตนเอง

ดังนั้น การเรียนการสอนจะต้องเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพตามที่ต้องการ และการวัดผลก็ต้องเปลี่ยนไป จากการวัดผลเป็นข้อสอบ วัดความรู้ ความจำ ที่เมื่อเวลาผ่านไปไม่นาน ผู้เรียนก็จะลืมและไม่สามารถใช้ได้จริงในการทำงาน แต่การวัดผลต้องวัดจากทักษะที่จำเป็นใน

อาชีพนั้นๆ ผู้เรียนต้องสามารถทำงานได้จริง เมื่ออยู่ในสถานการณ์หรือประสบการณ์จริง ผ่านการเรียนรู้แบบโครงงานหรือการฝึกประสบการณ์จริง ในสถานประกอบการหรือแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่จริง และเนื่องจากความเร็วในการเกิดขึ้นของเทคโนโลยี และนวัตกรรมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ระบบการศึกษาต้องส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีทักษะและความรู้ใหม่ สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ และคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่จะสามารถมีอาชีพได้หลายอาชีพที่แตกต่างกัน หรือเรียกว่า Gig Economy เช่นอาจทำอาชีพเป็นครู ทำคอร์สสอนออนไลน์ ทำคลิปเผยแพร่บนเว็บ (You Tuber) เป็นนักออกแบบกราฟฟิก (Graphic Designer) เป็นนักเขียนโปรแกรมในคนๆ เดียวกัน ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีอิสระเกิดประโยชน์กับผู้เรียน และตรงกับความต้องการในการนำไปประกอบอาชีพในอนาคต ควรมีการออกแบบหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่น ไม่ใช่หลักสูตรที่เหมือนตัดเสื้อขนาดเดียวใส่ได้ทุกคน แต่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรของตนเอง เพื่อกำหนดอนาคตให้กับตนเองได้ เพราะปัจจุบันมีแหล่งข้อมูลมหาศาล ทั้งที่เป็นความรู้ที่อยู่บนแพลตฟอร์มที่แตกต่างกัน และเนื้อหาที่แตกต่างกัน ให้ได้เรียนรู้อย่างไม่มีขอบเขต โรงเรียนหรือสถานศึกษาไม่สามารถจำกัดการเรียนรู้ไว้เพียงเนื้อหาหรือบทเรียนที่ถูกกำหนดในหลักสูตรเพียงอย่างเดียว เนื่องจากมีการเรียนรู้นอกห้องเรียนอีกมากมายที่สามารถส่งเสริมการพัฒนา

อาจกล่าวได้ว่ายุคศักราชภาพของผู้เรียนได้โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกิจกรรมนอกห้องเรียน

ดังกล่าวอาจดำเนินการโดยองค์กร สมาคมหรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนากำลังคนของประเทศ (พิชญ์สินี มะโน, 2562, หน้า 1-6) Digital Disruption เป็นโลกยุคสังคมหลังฐานความรู้ เป็นโลกที่เน้นในเรื่องกัลยาณมิตรแทนพณมิตร เป็นโลกที่ก้าวเลยความคิดของการแข่งขันไปสู่การร่วมสร้างสรรค์ทางสังคม มิใช่เพียงเพื่อการพาณิชย์ แต่เป็นโลกที่มีการรังสรรค์ภูมิปัญญาที่ก้าวเลยเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาไปสู่ภูมิปัญญามหาชน ก้าวข้ามเรื่องการแข่งขัน ส่งผลให้เกิดผลผลิตในเชิงพาณิชย์ ทั้งนวัตกรรม องค์ความรู้ และความคิด ที่พัฒนาขึ้นบนพื้นฐานของการร่วมสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคล เพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งและใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมีปัจจัยของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เป็นทั้งผู้ส่งเสริมและทำลายล้างในเวลาเดียวกัน

ดังนั้น ในโลกที่มีการปั่นป่วนในปัจจุบัน หากไม่มีการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาในวันนี้ อย่างทันเวลาแล้วในอนาคตอาจไม่มีนักเรียนเหลืออยู่ในระบบการศึกษาก็เป็นได้ (Wisskirchen et al, 2017) เพราะการศึกษาในระบบหรือปริญญาอาจไม่มีค่าหรือความสำคัญอีกต่อไป ดังปรากฏการณ์ให้เห็นในปัจจุบันบริษัทด้านเทคโนโลยีขนาดใหญ่ในอเมริกาหลายบริษัทที่รับสมัครพนักงานโดยไม่ใช้ใบปริญญาแต่พิจารณาจากผลงานหรือความสามารถของผู้สมัคร เช่น บริษัท Apple, Microsoft, Google, Facebook, Starbuck และอีกหลายบริษัทในประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย (Frank et al, 2019)

3. ผลการศึกษาผลกระทบของสถานการณ์ โควิด-19 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ใน สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผลกระทบทางบวกของสถานการณ์
โควิด-19 ต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา
โดยข้อมูลจากรายงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564) สรุป
สาระสำคัญต่อไปนี้

1. ผลกระทบทางบวกต่อระบบการ
จัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาจากข้อมูลเชิงปริมาณ
ที่พบว่า สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนแผนและ
เป้าหมายในการจัดการศึกษา ปรับวิธีการนิเทศ
การกำกับติดตาม และการประเมินผลการศึกษา
ใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในระดับมาก
ซึ่งมองได้ว่าเป็นผลกระทบทางบวกต่อระบบการ
จัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่มีการปรับตัวให้
เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงโดยพบ
ข้อมูลเชิงคุณภาพที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ
สรุปดังนี้ 1) สถานการณ์โควิดทำให้สถานศึกษามี
การปรับปรุงระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มี
คุณภาพสูงขึ้น และได้รับงบประมาณเพื่อการ
จัดการศึกษามากขึ้น โดยสถานศึกษาในสังกัด
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับงบประมาณ
สนับสนุนเพื่อการปรับปรุงระบบอินเทอร์เน็ต การ
พัฒนาสื่อไอที และการจัดหาวัสดุอุปกรณ์สนับสนุน
การเรียนการสอน 2) การปรับลดขนาดห้องเรียน
ทำให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้อย่างทั่วถึงและ
ใกล้ชิดขึ้น โดยโรงเรียนต้องดำเนินการตามนโยบาย
ของกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการเว้นระยะห่าง
ทำให้มีการปรับจำนวนนักเรียนให้เหลือเพียง

ห้องละ 20-25 คน มีผลให้ครูสามารถดูแลนักเรียน
ได้ทั่วถึงขึ้น 3) มีการนำรูปแบบการสอนและ
เทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ ทำให้การจัดการเรียนการ
สอนน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่นการจัดการเรียนการสอน
ด้วย DLTV และ การสอนผ่านแอปพลิเคชัน เป็นต้น
และ 4) มีการนำวิธีการวัดประเมินผลใหม่ๆ มาใช้
มากขึ้น ทั้งการพิจารณาจากชิ้นงานของนักเรียน
การวัดผลเชิงประจักษ์ การประเมินตามสภาพจริง
และการให้คะแนนแบบรูบริค เป็นต้น

2. ผลกระทบทางบวกต่อการปฏิบัติงาน
ของผู้บริหารและครู จากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่า
ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะใน
การบริหารจัดการสถานศึกษา ผู้บริหารต้องพัฒนา
ตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการศึกษา
รูปแบบต่างๆ ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้และ
ทักษะการจัดการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ครูต้องเรียน
รู้และพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีในการจัดการ
เรียนรู้เพิ่มขึ้น และครูต้องเปลี่ยนวิธีสอน วิธีการ
วัดผลประเมินผลให้เหมาะสมกับสถานการณ์
โดยข้อมูลเชิงปริมาณข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูล
เชิงคุณภาพที่พบว่า 1) ผู้บริหารและครูได้พัฒนา
ตนเองด้าน ICT เพื่อการจัดการศึกษา โดยสถานการณ์
โควิดเปรียบเสมือนตัวเร่งให้ผู้บริหารและครูต้อง
พัฒนาตนเอง 2) ครูมีความกระตือรือร้นในการปรับ
รูปแบบการเรียนการสอนใหม่ให้เหมาะสมกับ
สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง 3) ครูจัดการเรียนรู้โดย
ใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง แม้ช่วงที่เปิดเรียนปกติ
แล้วซึ่งเป็นผลจากการได้พัฒนาความรู้ความ
สามารถในการใช้เทคโนโลยีช่วงที่ผ่านมา 4) ครูได้
พัฒนาตนเองผ่านระบบออนไลน์ที่ช่วยให้ประหยัด

ค่าใช้จ่ายทั้งเรื่องค่าลงทะเบียน ค่าที่พัก ค่าเดินทาง 5) ครูมีเวลาในการส่งผลงานทางวิชาการมากขึ้น เนื่องจากหน่วยงานที่รับประเมินผลงานทางวิชาการขยายเวลาให้มากขึ้น และ 6) ครูได้ออกเยี่ยมบ้านนักเรียนมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์โควิดทำให้ครูต้องออกไปพบนักเรียนและผู้ปกครอง เพื่อแจกใบงาน ช่วยผู้ปกครองปรับเครื่องรับโทรทัศน์/ปรับสมาร์ตโฟน เพื่อสำรวจข้อมูลต่างๆ

3. ผลกระทบทางบวกต่อผู้เรียนจากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่าผลทางบวกที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในระดับมาก ได้แก่ 1) ครูและผู้ปกครองมีโอกาสได้ร่วมกันดูแลการเรียนรู้ของนักเรียนมากขึ้น 2) นักเรียนสามารถใช้เวลาอยู่กับผู้ปกครองและครอบครัวได้มากขึ้น 3) นักเรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียนรู้ในสถานการณ์โควิด-19 มากขึ้น 4) นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้มากขึ้น 5) นักเรียนมีโอกาสนในการเรียนรู้เมื่อต้องการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี 6) นักเรียนมีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้มากขึ้น และ 7) นักเรียนเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากออนไลน์ แหล่งเรียนรู้อื่นๆ มากขึ้น และผลกระทบทางบวกในระดับปานกลาง ได้แก่ นักเรียนสามารถลดเวลา ความเสี่ยง และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน โดยข้อมูลเชิงปริมาณข้างต้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่พบว่า 1) นักเรียนมีโอกาสนในการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีมากขึ้น โดยการที่โรงเรียนใช้รูปแบบการสอน Online ส่งผลให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีได้มากขึ้น 2) การเรียนในสถานการณ์โควิด ทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น มีความ

รับผิดชอบกับตัวเองเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเรียนอยู่ที่บ้านไม่มีผู้ควบคุม ทำให้ต้องมีวินัยและรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น 3) นักเรียนมีวินัย สงบและมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์โควิด ทำให้ต้องมีมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันการติดโรค ทั้งการเว้นระยะห่าง การทำความสะอาดก่อนเข้าโรงเรียน ก่อนและหลังทานอาหาร ทำให้นักเรียนมีวินัย สงบ และมีสมาธิในการเรียนมากขึ้น 4) การเรียน Online หรือผ่านทีวีสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ โดยนักเรียนจำนวนหนึ่งมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตและสมาร์ตโฟนเป็นปกติอยู่แล้ว การเรียนออนไลน์ไม่ได้ทำให้เสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม แต่กลับช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปเรียนที่โรงเรียน

4. ผลกระทบทางบวกต่อผู้ปกครองชุมชนและสังคม จากข้อมูลเชิงปริมาณที่พบว่าสถานการณ์โควิด มีผลกระทบทางบวกในระดับมาก คือ ผู้ปกครองต้องติดต่อสื่อสารเพื่อรับข่าวสารจากทางโรงเรียนมากขึ้น และผลกระทบในระดับปานกลาง คือ ชุมชนและท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดการศึกษาของสถานศึกษามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่พบว่าสถานการณ์โควิด ส่งผลกระทบเกี่ยวกับผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม ดังนี้ 1) ชุมชนให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือสถานศึกษามากขึ้น โดยสถานการณ์โควิดทำให้ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่โรงเรียนมากขึ้นกว่าสถานการณ์ปกติ 2) ผู้ปกครองเข้าใจและมีความสัมพันธ์อันดีกับสถานศึกษาดีขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ปกครองเข้ามา

ติดต่อสื่อสารกับทางโรงเรียนมากขึ้น ทำให้เห็นสภาพการทำงาน of โรงเรียนที่ต้องทำงานด้วยความลำบาก เหนื่อยยาก ทำให้เกิดความเข้าใจ มีทัศนคติ ความสัมพันธ์ที่ดีกับสถานศึกษามากขึ้น

ผลกระทบทางลบ of สถานการณ์โควิด-19 ต่อการจัดการเรียนรู้ of สถานศึกษา โดยข้อมูลจากรายงานวิจัย of สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2564) สรุปสาระสำคัญต่อไปนี้

1. ผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ in สถานศึกษา จากข้อมูลเชิงปริมาณพบผลกระทบทางลบ in ระดับปานกลาง in เรื่อง 1) คุณภาพการจัดการเรียนรู้ of ครูลดลง 2) การจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารสถานศึกษาล่าช้า และไม่เพียงพอ 3) อาคารสถานที่ ที่ใช้เพื่อการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงพอ 4) เครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อการจัดการเรียนรู้และการสื่อสารไม่เพียงพอและสัญญาณไม่เสถียร และ 5) วัสดุอุปกรณ์เพื่อป้องกันการแพร่เชื้อโรคไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้ 1) นักเรียนหายไปจากการเรียน in ช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด by สถานศึกษาหลายแห่งให้ข้อมูลว่านักเรียนอยู่เรียนไม่ครบ ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น ติดตามผู้ปกครองไปอยู่ต่างจังหวัด เนื่องจากผู้ปกครองตกงาน ไม่มีอุปกรณ์ในการเรียนออนไลน์ และเมื่อเปิดเรียนก็ยังมีนักเรียนมาเรียนไม่ครบเนื่องจากไม่สะดวกหรือไม่พึงพอใจกับการสลับวันเรียน 2) สถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด โดยมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทั้งค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

ไปพบนักเรียน ค่าอินเทอร์เน็ต ค่ากล้องทีวี ค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์ ค่าใช้จ่ายเพื่อป้องกันการติดโรค ฯลฯ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณเพิ่มจากต้นสังกัด 3) หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานอื่นๆ ขอข้อมูลจำนวนมากจากสถานศึกษาทำให้เป็นภาระและกระทบต่อเวลาในการจัดการเรียนการสอน ขณะที่โรงเรียนเองต้องปรับตัวอย่างมาก และมีภาระมากขึ้นอยู่แล้ว และ 4) คุณภาพของการจัดการเรียนการสอนโดยรวมลดลง โดยผู้บริหารและครูเห็นตรงกันว่าช่วงสถานการณ์โควิด คุณภาพการศึกษา of สถานศึกษาลดลงเมื่อเทียบกับสถานการณ์ปกติ ซึ่งเป็นผลจากความไม่พร้อม in หลายๆ ด้าน

2. ผลกระทบทางลบต่อการปฏิบัติงาน of ผู้บริหารและครู จากข้อมูลเชิงปริมาณพบว่าส่งผลกระทบ in ต่อการปฏิบัติงาน of ผู้บริหารและครูระดับมาก in เรื่อง 1) ครูมีภาระงานในการจัดการเรียนรู้และการดูแลนักเรียนมากขึ้น 2) ครูมีความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน 3) ครูต้องให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาการเรียนรู้ให้นักเรียนและผู้ปกครองมากขึ้น 4) ครูมีเวลาในการพักผ่อน/ดูแลครอบครัวของตนเองน้อยลง และ 5) ครูวิตกกังวลว่าผลการเรียน of นักเรียนจะตกต่ำลง และพบว่า มีผลกระทบทางลบสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณสรุปดังนี้ 1) ภาระงาน of ผู้บริหารและครูมีมากขึ้น เนื่องจากต้องปรับหลักสูตรการสอนใหม่ การแบ่งขอยห้องเรียน การสลับวันมาเรียน การสอน Online, On-air, On hand และผสมวิธี รวมทั้งการจัดระบบต่างๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อ ล้วนแต่ทำให้ภาระงาน of ผู้บริหารและครูมีมากขึ้น 2) ครู

บางส่วนเครียด มีความกังวลกับการสอนรูปแบบใหม่และไม่ถนัดกับการสอนโดยต้องใส่แมสก์ โดยครูส่วนใหญ่ไม่มีทักษะในการใช้รูปแบบการสอนแบบใหม่ ไม่คุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยี เป็นสิ่งที่ทำให้กังวลและเหนื่อยกว่าปกติ 3) ครูขาดขวัญ กำลังใจในการทำงาน เนื่องจากภาระงานมีมากขึ้น ขณะที่ทรัพยากรไม่เพียงพอและบุคคลภายนอกไม่เข้าใจถึงภาระงานของครู ส่งผลให้ครูรู้สึกว้า ขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน และ 4) คุณภาพ การจัดการเรียนการสอนลดลง โดยทั้งผู้บริหารและครูยอมรับว่าช่วงสถานการณ์โควิด คุณภาพการจัดการเรียนการสอนลดลง ทั้งนี้เพราะภาระงานที่มากขึ้น ครูเหนื่อยล้ามากขึ้น สถานศึกษาขาดแคลน ทรัพยากรในการปฏิบัติงาน ผู้เรียนขาดความพร้อมในการเรียน ฯลฯ ทั้งหมดล้วนส่งผลให้คุณภาพการเรียนการสอนลดลง

3. ผลกระทบทางลบต่อผู้เรียนจากข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในระดับมาก คือ 1) นักเรียนต้องปรับเวลา สถานที่และวิธีการในการเรียนใหม่ 2) นักเรียนมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับผลการเรียนสำหรับผลกระทบทางลบในระดับปานกลาง ได้แก่ (1) นักเรียนไม่สามารถใช้อาคารสถานที่ เช่น อาคารเรียน ห้องเรียน โต๊ะเรียน โรงอาหาร ห้องพยาบาล สนามฯ ได้สะดวก (2) นักเรียนได้รับการฝึกทักษะ การปฏิบัติในรายวิชาน้อยลง (3) นักเรียนไม่สามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนในห้องเรียน (4) นักเรียนและผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเตรียมจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ สื่อ เทคโนโลยี และอินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ (5) นักเรียน

เสียโอกาสในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก และ (6) โรงเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์เพื่อการ ป้องกันการแพร่เชื้อโรค ในส่วนของข้อมูลเชิง คุณภาพ มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิง ปริมาณ ดังสาระสำคัญต่อไปนี้ 1) นักเรียน เสียโอกาสในการเรียนจากการปฏิบัติจริง โดยการ เรียน Online หรือ On air ได้เรียนเพียงทฤษฎีหรือ ได้เห็นเพียงการสาธิต แต่ไม่ได้ทดลอง หรือฝึก ปฏิบัติจริง ทำให้ขาดทักษะและเข้าใจได้ยากกว่า การปฏิบัติจริง 2) การไม่มีโอกาสใช้ห้องปฏิบัติการ หรือพื้นที่อื่นๆ ในการเรียนรู้ ทำให้เสียโอกาสในการเรียนรู้ 3) การเรียน Online ทำให้เสียค่าใช้จ่าย ในการเรียนเพิ่มขึ้น เนื่องจากต้องเสียค่าอินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง เสียค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้น และกรณีที่ไม่มี อุปกรณ์ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดหาอุปกรณ์ เพื่อใช้ในการเรียน Online 4) นักเรียนต้องปรับตัว ทั้งในเรื่องเวลาเรียน การใช้สถานที่ และวิธีการ เรียนเนื่องจากการปรับตารางเรียน สถานที่เรียน วิธีการเรียน วิธีการวัดผลประเมินผลใหม่ 5) การเรียน Online ทำให้นักเรียนขาดความกระตือรือร้น ขาดความรับผิดชอบและมีความกังวลต่อผลการ เรียน เนื่องจากนักเรียนเบื่อหน่ายกับการนั่งอยู่หน้า จอตลอดเวลา ไม่มีเพื่อนให้พูดคุย และส่งผลให้ขาด ความกระตือรือร้น และ 6) นักเรียนเหนื่อยล้าและ เบื่อหน่ายกับการเรียน เนื่องต้องมีการเรียนชดเชย เวลาที่ขาดหายไป ทำให้ต้องเรียนนานขึ้นในแต่ละ วัน ทำให้เหนื่อยล้าและเบื่อหน่ายต่อการเรียน และการสลับวันมาเรียนทำให้ต้องเรียนทั้ง Onsite, On air, และ On hand ซึ่งทำให้มีการบ้านมากขึ้น ทำให้เหนื่อยล้าและเบื่อหน่าย

4. ผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม จากข้อมูลเชิงปริมาณพบผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครองในระดับมาก หลายประการ ได้แก่ 1) ผู้ปกครองต้องจัดเวลาเพื่อช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานเพิ่มขึ้น 2) ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความพร้อมในการเรียนให้กับบุตรหลาน 3) ผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันการติดเชื้อให้กับบุตรหลาน 4) ผู้ปกครองต้องหาความรู้เพิ่มเติมในบทเรียนเพื่อให้สามารถช่วยเหลือส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน 5) ผู้ปกครองต้องหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลานมากขึ้น 6) ผู้ปกครองต้องจัดสถานที่/บ้านให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของบุตรหลาน 7) ผู้ปกครองมีภาระในการช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานเพิ่มขึ้น 8) ผู้ปกครองมีภาวะตึงเครียดที่ต้องดูแลบุตรหลานเพิ่มขึ้น 9) ผู้ปกครองมีความวิตกกังวลว่าบุตรหลานจะเรียนรู้ได้ไม่ดี และ 10) ผู้ปกครองมีความวิตกกังวลว่าตนเองจะดูแลและสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลานได้ไม่ดี นอกจากนี้ยังมีผลกระทบทางลบต่อผู้ปกครองในระดับปานกลางอีกหนึ่งประเด็น คือ ผู้ปกครองรู้สึกวุ่นวายเสียเวลาและเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ

ดังนั้น สรุปได้ดังนี้ คือ 1) ผู้ปกครองเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลานเนื่องจากการเรียน Online, On air ล้วนต้องใช้อุปกรณ์และค่าใช้จ่ายในการเรียน 2) ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลนักเรียนระหว่างหยุดเรียนที่บ้าน

และมีผลกระทบต่อการจัดเวลา และการดูแลเรื่องการเรียนรู้ของนักเรียน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและสถานศึกษาเอกชนบางแห่งลดลงเนื่องจากมาตรการป้องกันโรคทำให้ผู้ปกครองกับครู/โรงเรียนห่างเหินกันมากกว่าสถานการณ์ปกติ

4. การศึกษาทางเลือก

1. ความหมายของการศึกษาทางเลือก นักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้กล่าวถึงความหมายของการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ไว้อย่างหลากหลายดังต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2555) ได้ให้นิยามการศึกษาทางเลือก ว่าหมายถึง รูปแบบของการจัดการศึกษาซึ่งแตกต่างไปจากที่รัฐ เอกชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ตามปกติ มีหลักสูตรหรือวิธีสอนที่แตกต่างไปจากที่เป็นทางการ อาจจัดโดยบุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ เช่น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว โดยอาจใช้ หลักสูตรทางเลือก (Alternative Curriculum) เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2558) นิยาม การศึกษาทางเลือก ไว้ว่า หมายถึง เป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคลที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของ

การสำเร็จการศึกษา โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะเลือกการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและความหลากหลาย เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีลักษณะสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดนวัตกรรม และมีความแตกต่างจากการศึกษาตามแนวกระแสหลัก ทั้งในทางปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษา สามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัยและการศึกษาตลอดชีวิต ทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยรัฐ เอกชน ท้องถิ่น บุคคลและภาคประชาสังคม โดยการศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาเชิงอุดมคติ เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free School)

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2561) กล่าวว่า การศึกษาทางเลือก หมายถึง การศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป การศึกษาทางเลือกจัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น การจัดการศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านสติปัญญาและจิตใจขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนส่วนใหญ่มุ่งที่จะตอบสนองแต่เพียงด้านวิชาความรู้เท่านั้น

อุบลวรรณ หงส์วิทยากร (2561, หน้า 260-280) ได้ให้ความหมายของการศึกษาทางเลือก

ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวมไม่จำกัดรูปแบบในการจัดการเรียนรู้เพื่อตอบสนองตามความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียนที่หลากหลาย ลีลาการเรียนรู้และเป้าหมายในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

ปรีชัย ดาวอุตม (2564, หน้า 200-210) ได้ให้ความหมายการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) ว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบทั่วไป การศึกษาทางเลือกจัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญาและจิตใจ การศึกษาทางเลือกคือการให้ผู้เรียนมีอิสระ เน้นการร่วมกันเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน โดยการออกแบบการเรียนรู้การสอดคล้องสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน

กล่าวสรุปคือ การศึกษาทางเลือก หมายถึง การศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบของโรงเรียนโดยทั่วไป ทั้งในทางปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษา สามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มเป้าหมายทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ รวมทั้งเด็กในวัยเรียนที่ไม่ต้องการเรียนในโรงเรียนปกติด้วย

2. ความสำคัญของการศึกษาทางเลือก เป็นการเปิดโอกาสสร้างทางเลือกของการศึกษา

เรียนรู้ที่จะทำให้แต่ละคนได้แสดงออก ได้ค้นพบตัวเอง ข้อเด่น ข้อด้อยที่จะต้องส่งเสริมและแก้ไข เกิดพัฒนาการในทางพรสวรรค์ให้โดดเด่นขึ้นมา อย่างมีความสมดุลกับพัฒนาการด้านอื่นๆ จนสามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพของตน นอกจากนี้การศึกษาทางเลือกยังมีความสำคัญอีกหลายประการ ซึ่งสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ (2558) ได้เสนอไว้ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาทางเลือกสร้างวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติที่คนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไป ทั้งในลักษณะ ลีลา ความถนัด ความสนใจ ความพร้อม รวมถึงสภาพแวดล้อมในวิถีชีวิต ครอบครัว โดยที่ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้อย่างน้อยก็ในทางใดทางหนึ่ง 2) การจัดการศึกษาทางเลือกทำให้เกิดความรู้เท่าทัน บนพื้นฐานของความสมดุลและการผสมผสาน ที่กำลังเป็นทิศทางใหม่ของโลกภายหลังการเปลี่ยนแปลงคือ การพยายามหลุดออกจากวัฒนธรรมในระบบทุนนิยมเสรีหรือวัตถุนิยมแบ่งชั้นเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งความหลงในการพัฒนาเทคโนโลยีไม่มีขีดสุด จนทำลายธรรมชาติและเกิดภัยคุกคามครอบงำมนุษย์ด้วยการสร้างสรรค์วัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบใหม่ที่ไผ่หาชุมชนที่สงบ สันติ ในความสัมพันธ์ต่อกันที่มีความซื่อตรงและความรู้สึกพอเพียงต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ 3) การจัดการศึกษาทางเลือกสร้างความสุขในการเรียนรู้ เรียนรู้อย่างบูรณาการในองค์รวมของชีวิต ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ ไม่แยกออกจากกัน วิชาการกับวิถีชีวิตเป็นเนื้อเดียวกันเรียนรู้จากความเป็นจริง เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เกิดความ

รักในการเรียนรู้ รู้ได้หลากหลาย รู้เชื่อมโยง รู้สร้างสรรค์ รู้ได้ทั้งจากสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นต้น และ 4) การจัดการศึกษาทางเลือก เป็นการศึกษาของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะต้องเริ่มต้นจากความเคารพในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ในฐานะสมบัติล้ำค่าที่จะช่วยให้เรารู้จักตนเอง มีรากหยั่งลงลึกจนเพียงพอต่อการพุ่งทะยานขึ้นไปอย่างไม่หวั่นไหวลงมาง่ายๆ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน ภูมิรัฐ ภูมิธรรมของชุมชน องค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนวิถีชีวิตและภาวะการณ์ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน ในนามหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและความปึกใจที่จะมีส่วนร่วมในชะตากรรมทุกอย่างของบ้านเกิดเมืองนอนของตนเป็นเรื่องพื้นฐานเรื่องแรก ที่จะยืนยันได้ถึงการมอบคุณค่าการศึกษาให้ชุมชน คืบคลานให้กับชุมชน การศึกษาทางเลือกเป็นรูปแบบการศึกษาประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญและมีแนวโน้มจะได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นในโลกอนาคต เพราะเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญมากเป็นพิเศษ ทำให้ผู้เรียนมีเสรีภาพและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ และมีโอกาสเรียนตามศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ผู้เรียนมีโอกาสนในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้พบกับบริบท สถานที่ สถานการณ์และผู้คนที่แตกต่างกันไป มีการมีพื้นที่แลกเปลี่ยนอยู่เสมอ เกิดคุณค่าเมื่อผู้เรียนได้เอาประสบการณ์ต่างๆ เหล่านั้นมาคิด วิเคราะห์ สรุปความรู้ ความเข้าใจของตนเอง

ขณะเดียวกันกระบวนการสรุปการเรียนรู้ โดยการศึกษานี้เป็นการเปิดทัศนะการจัดการศึกษาได้ครอบคลุมความต้องการของมนุษย์ทั้งในแง่ของปรัชญาการศึกษาและความรู้เชิงคุณค่าที่ให้ความหมายต่อวิถีชีวิตอย่างแท้จริงในหลากหลายมิติ (ชนันภรณ์ อารีกุล, 2562, หน้า 270-283) ดังนี้ 1) มิติของการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการ การศึกษาทางเลือกเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นการมาถึงของสิ่งใหม่ การริเริ่มสร้างความก้าวหน้าใหม่ๆ เพื่อนำเสนอทางออกจากวิกฤตการณ์ให้เกิดการพัฒนาในก้าวต่อไป อันเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติ ในลักษณะของวิวัฒนาการ เช่นเดียวกับแนวทางเลือกอื่นๆ เช่น เกษตรกรรมทางเลือก เศรษฐศาสตร์ทางเลือก เทคโนโลยีทางเลือก พลังงานทางเลือก การแพทย์ทางเลือก ฯลฯ 2) มิติของความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกมีความแตกต่างของการศึกษากระแสหลักทั่วไป ทั้งในปรัชญา เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ การวัดประเมินผลการศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการ การมีอยู่ของการศึกษาทางเลือกเป็นการยืนยันว่าการศึกษาไม่ใช่เส้นตรง

เพียงเส้นเดียว เฉพาะการศึกษาในระบบกระแสหลัก แต่จะต้องมีทางเลือกของการศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลายที่ทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกัน โดยสามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพของตน และ 3) มิติของสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน การศึกษาทางเลือกเป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นความชอบธรรมในสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน บุคคลและครอบครัวพึงมีสิทธิที่จะเลือกรับการศึกษารับรู้ ตามปรัชญาความเชื่อ ความต้องการ และความจำเป็นตามวิถีแห่งชีวิตของตนของครอบครัว และชุมชน ครอบครัวยุคใหม่ซึ่งมีความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของสังคม ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีในสถานการณ์โควิดในปัจจุบัน

3. ลักษณะของการศึกษาทางเลือก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ (2558) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการศึกษาทางเลือกและการศึกษาทางหลัก โดยเปรียบเทียบเป็นตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบการศึกษาทางเลือกกับการศึกษากระแสหลัก

การศึกษาทางเลือก	การศึกษากระแสหลัก
- เรียนรู้ (problem-based - เน้นการแก้ปัญหา - ได้แย้ง แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ - คำถามสำคัญกว่าคำตอบ - ความหลากหลาย พหุภาพ - สัมพันธ์กับชีวิตจริง - เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม	- เรียนความรู้ (content-based) - เน้นการแข่งขัน - ท่องจำ - คำตอบสำคัญคำถาม - ระบบโรงเรียน เอกภาพ - เน้นวิชาหลักสูตรเป็นตัวตั้ง - เน้นผู้สอนและผู้เรียน

จากตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะของการศึกษาทางเลือกหรืออนวัตรกรรมสถานศึกษาทางเลือก และสถานศึกษาแบบแผนเดิม ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา และตารางเปรียบเทียบการเรียนการสอนในการศึกษาทางเลือกกับการศึกษากระแสหลัก ของสุชาติา จักรพิสุทธิ์ และคณะ (2548) และสมเกียรติ อินทสิงห์ (2559, หน้า 1188-1206) พบว่า แนวคิดการศึกษาทางเลือกจะอยู่ในข้อตรงข้ามกับการศึกษากระแสหลักอยู่หลายประการ อย่างไรก็ตาม แนวคิดในสมัยปัจจุบัน การศึกษาทางเลือกและการศึกษากระแสหลักอาจไม่ได้เป็นการจัดการเรียนการสอนในข้อตรงข้ามกัน เพราะในสถานศึกษากระแสหลักได้มีการปรับตัวและนำเอาอนวัตรกรรมการศึกษาที่ในอดีตเคยอยู่แต่ในการศึกษาทางเลือกมาใช้ เช่น การใช้อนวัตรกรรมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงงาน (Project-based Learning) เป็นต้น

นอกจากนี้ สถานศึกษาในกระแสหลักบางแห่งได้ปรับตัวเอง จากเดิมที่เน้นการสอนของครูมากกว่าการเรียนรู้ของนักเรียน เน้นครูเป็นสำคัญ และให้ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับการเรียนรู้ตามแผนการสอนของครู (Passive Learner) โดยผลกระทบต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานการณ์โควิด-19 ในปัจจุบันนี้สถานศึกษาหลายแห่งได้ปรับเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบเชิงรุก (Active Learning) มากขึ้น เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนรู้มากขึ้น แม้อาจจะไม่ได้ทำจนถึงขั้นโดดเด่น แข่งหน้าการ

ศึกษาทางเลือก แต่นับได้ว่าการศึกษาทั้งสองแนวคิดก็ไม่ได้แตกต่างและตรงข้ามกันเหมือนเช่นเมื่อครั้งอดีตที่เคยเป็นมาแล้ว โดยเป็นการจัดการศึกษาทางเลือกไม่แยกตัวออกจากปัญหาของบุคคลและชุมชน เพื่อเป็นเงื่อนไขสอดแทรกที่จะทำให้บุคคลสามารถประยุกต์ความรู้ไปใช้ได้ ในยามประสบปัญหาชีวิตหรือมีความต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ด้วยรูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่สามารถทบทวนเพิ่มพูนความรู้โดยมีโรงเรียนเป็นฐานได้ตลอดเวลา (ปรีชัย ดาวอุดม, 2564)

5. สรุป

ไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) นับเป็น “วิกฤต” ที่กระตุ้นให้วงการการศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องปรับกระบวนการทัศน กระบวนการ วิธีการเรียนรู้ เกิดผลกระทบทางบวกต่อการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษามีการปรับเปลี่ยนเป้าหมายในการจัดการศึกษา ปรับวิธีการประเมินผลการเรียนใหม่รวมทั้งมีการปรับปรุงระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีการปรับลดขนาดห้องเรียน และมีการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ในส่วนของผู้บริหารและครูมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะการจัดการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ ต่อการใช้เทคโนโลยีเพิ่มขึ้น ครูเปลี่ยนวิธีสอน มีความสามัคคีร่วมมือและช่วยเหลือกันมากขึ้น ส่วนผลกระทบทางบวกต่อผู้เรียนพบว่า นักเรียนมีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น มีความกระตือรือร้นและมีความรับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น นักเรียนมีโอกาสได้

พัฒนาการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี มีพฤติกรรมใฝ่เรียนรู้มากขึ้น ลดเวลา ความเสี่ยง และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน และผลกระทบทางบวกต่อผู้ประกอบการ ชุมชนและสังคม พบว่า ผู้ปกครองมีการติดต่อสื่อสารเพื่อรับข่าวสารจากสถานศึกษามากขึ้น ให้ความร่วมมือและให้ความช่วยเหลือสถานศึกษามากขึ้น มีความสัมพันธ์อันดีกับสถานศึกษาดีขึ้น ส่วนผลกระทบทางลบต่อระบบการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา พบว่า เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการสื่อสารไม่เพียงพอ ไม่ได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น คุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูลดลง ผลกระทบทางลบต่อการปฏิบัติงานของครู พบว่า มีภาระงานในการจัดการเรียนรู้และการดูแลนักเรียนมากขึ้น มีความเสี่ยงในการปฏิบัติงาน มีวิตกกังวลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ ขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน โดยผลกระทบทางลบต่อผู้เรียน พบว่า ต้องปรับเวลา สถานที่และวิธีการเรียนใหม่ มีความวิตกกังวล ได้รับการฝึกทักษะการปฏิบัติน้อยลง ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม ขาดความกระตือรือร้น ขาดความรับผิดชอบ และมีความกังวลต่อผลการเรียน เหนื่อยล้า และผลกระทบของผู้ปกครองมีภาระในการช่วยเหลือการเรียนรู้ของบุตรหลานเพิ่มขึ้น เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ต้องการความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้สามารถช่วยเหลือส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน รู้สึกว่าตนเองเสียเวลาและเสียโอกาสในการประกอบอาชีพ

การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบโรงเรียนทั่วไป ทั้งในทางปรัชญาและ

องค์ประกอบของการจัดการศึกษา การศึกษาทางเลือกสามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มเป้าหมาย พัฒนาการของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย แบ่งได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคบุกเบิกก่อตั้ง ยุคปฏิรูปการศึกษารอบแรก และยุครวมกลุ่มต่อสู้ผลักดัน โดยในแต่ละยุคนั้นมีปรัชญาและลักษณะของการศึกษาทางเลือกที่แตกต่างกันออกไป แม้ลักษณะของการศึกษาทางเลือกในปัจจุบัน จะไม่ได้อยู่ในช่วงตรงข้ามกับการศึกษากระแสหลักแล้ว อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางเลือกก็ยังมีลักษณะเฉพาะเหมาะสมสำคัญที่การศึกษากระแสหลักได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิดในปัจจุบันโดยไม่ทราบวันที่จะจบ ซึ่งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ การเคารพทุกคน ความสมดุล การกระจายอำนาจ การปราศจากการแทรกแซงกันระหว่างการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมและการมองโลกทัศน์แบบองค์รวม

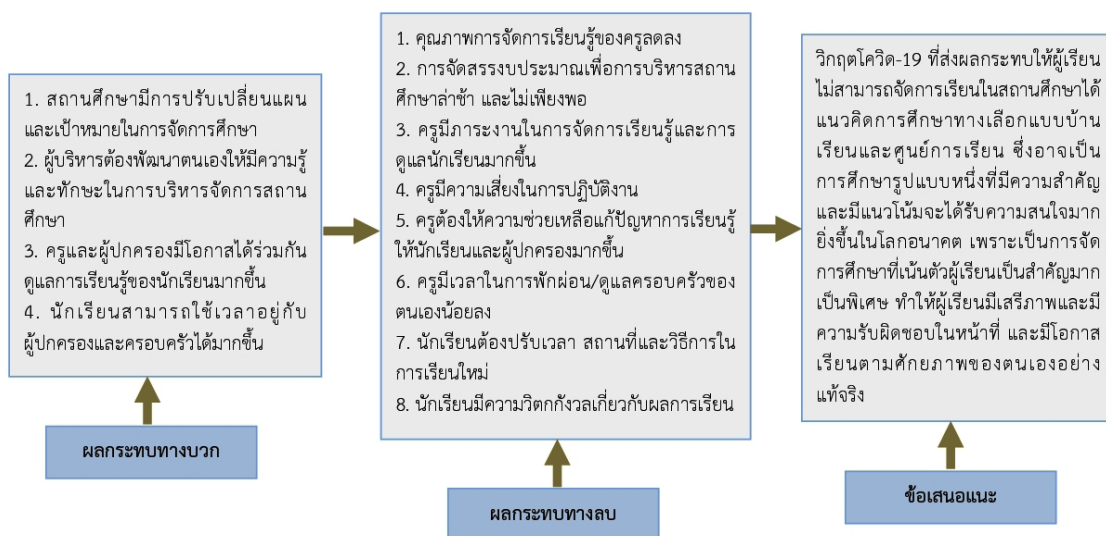
6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

สถานการณ์โควิดส่งผลกระทบทางบวกและทางลบส่งต่อการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยเฉพาะในยุคที่โลกที่มีการปั่นป่วนในปัจจุบันหากไม่มีการปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาในวันนี้อย่างทันเวลาแล้วในอนาคตอาจไม่มีนักเรียนเหลืออยู่ในระบบการศึกษาก็เป็นไปได้ เพราะการศึกษาในระบบหรือปริญญาอาจไม่มีค่าหรือความสำคัญอีกต่อไป

การศึกษาทางเลือกก็ยังมีลักษณะเฉพาะเหมาะสม
สำคัญที่การศึกษากระแสหลักได้รับผลกระทบจาก
สถานการณ์โควิดในปัจจุบัน โดยไม่ทราบวันที่จะจบ
ซึ่งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 5 ประการคือ การเคารพ

ทุกคน ความสมดุล การกระจายอำนาจ การ
ปราศจากการแทรกแซงกันระหว่างการเมือง
เศรษฐกิจและวัฒนธรรมและการมองโลกทัศน์
แบบองค์รวม ดังแผนภาพองค์ความรู้ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2562). การศึกษาทางเลือก: รูปแบบการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับเจนเนอเรชันแอลฟา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(3), 270-283.
- ปรีชัย ดาวอุดม. (2564). รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาทางเลือกตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*, 11(1), 200-210.
- พิชญ์สินี มะโน. (2562). ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในยุค DIGITAL DISRUPTION ต่อการศึกษา. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 18(1), 1-6.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2561). *การศึกษาทางเลือก: แนวทางที่ท้าทายในยุคปฏิรูป*. เข้าถึงได้จาก https://portal.edu.chula.ac.th/nfed1/assets/Weerathep_choice.pdf

- สมเกียรติ อินทสิงห์. (2559). การศึกษาทางเลือก: หลักสูตรและการเรียนการสอนที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(2), 1188-1206.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: วี. ที. ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- _____. (2563). *รายงานเรียนออนไลน์ยุคโควิด-19: วิฤตหรือโอกาสการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนารเรียนรู้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2564). *รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19*. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนารเรียนรู้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2548). *การวิจัยการศึกษาทางเลือก: ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร. (2561). รูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการศึกษาทางเลือก. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 46(2), 260-280.
- Frank, R. M., et al. (2019). *Toward understanding the impact of artificial intelligence on labor*. Retrieved from <https://www.pnas.org/content/116/14/6531>
- Wisskirchen, G., et al. (2017). *Artificial Intelligence and Robotics and Their Impact on the Workplace*. UK: IBA Global Employment Institute.

